

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2020. – Т. 41. – С. 73-82
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.73-82

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2020. – Volume. 41. – pp. 73-82
DOI: 10.31861/mhpi2020.41.73-82

УДК 316.774(71):929МАКЛЮЕН

© Володимир Фісанов¹

Впливи Маршалла Маклюена на глобальні та канадські медійні практики: погляд із XXI століття

У статті автор висвітлює сучасну рецепцію впливів відомого канадського ученого Маршалла Маклюена на сучасні глобальні та канадські медійні практики. Зокрема проаналізовані підходи до оцінки ролі медіа у соціумі Канади, дається оцінка освітнього досвіду у царині медіакритики, його значення для Китаю, котрий постає в якості впливового глобального актора сучасності, а також України, яка удосконалює власну інформаційно-комунікаційну сферу.

У цьому контексті наведені приклади критики відомої ідеї «глобального села» Маклюена. Здійснено аналіз окремих канадських сайтів, присвячених медіа-освіті та формуванню «візуальної грамотності», яка мала б забезпечити адекватне сприйняття й розуміння інформації і медіа на початку XXI ст.

У висновках автор підкреслює, що поряд із медіаграмотністю слід формувати значно більш глибоку медіа-культуру. Наш користувач має набути навички, щоби не потрапляти, скажімо, у пастку «Закону По». Варто продумати психологічно обґрунтовану протидію медіа-залежності, особливо молоді. Констатовано також, що у КНР домінує розважальний Інтернет, а для формування «критичного мислення» поки не існує актуального соціального запиту. Необхідно сформувати такі освітні національні медіа-практики, щоби молода людина не стала рабом віртуальності, а жила і активно діяла у реальному світі.

Ключові слова: Канада, Маршалл Маклюен, медіаосвіта, глобальне село, мультикультуралізм, пастка «Закону По», критичне мислення, Україна, КНР, Sina Weibo.

Marshall McLuhan's Influences on Global and Canadian Media Practices: A Look at the 21st Century

In the article, the author highlights the modern reception of the the famous Canadian scientist Marshall McLuhan influences on modern global and Canadian media practices. In particular, the approaches to assessing the role of the media in Canadian society are analyzed, the educational experience in the field of media criticism, its significance for China, which appears as an influential global actor as well as for Ukraine, which improves its own information and communication sphere.

Examples of criticism of the well-known idea of McLuhan's "global village" are given in this context. An analysis of some Canadian sites dedicated to media education and the formation of "visual literacy", which should ensure adequate perception and understanding of information and media in the early XXI century.

In the conclusions, the author emphasizes that along with media literacy, a much deeper media culture should be formed. Our user must acquire the skills not to fall into, say, the trap of the "Po's Law". It is worth considering psychologically justified counteraction to media addiction, especially among young people. It was also stated that the entertainment Internet dominates in China, and there is no actual social demand for the formation of "critical thinking". It is necessary to form such educational media practices in Ukraine so that a young person does not become virtual slaves, but lives and actively acts in the real world.

Keywords: Canada, Marshall McLuhan, media education, global village, multiculturalism, Poe's Law trap, critical thinking, Ukraine, China, Sina Weibo.

¹ Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: v.fisanov@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-6550-8903>.

Постановка проблеми. Останні три десятиліття точаться серйозні дискусії стосовно впливу ідей на сучасне суспільство знаного канадського вченого, медіа-аналітика та культуролога Маршалла Маклюена, який по праву вважається фундатором нового погляду на медіа та комунікації та їх «існування та дію» у різних, у тому числі і мультикультурних контекстах. Як відомо, вченим був запропонований концепт «глобального села», який, щоправда, сьогодні часто піддається критиці. З 1946 р. Маклюен викладав у католицькому коледжі Святого Михаїла в університеті Торонто. Саме з ним пов'язані усі найбільші здобутки науковця. У 1964 р. Маклюен став членом Королівського наукового товариства Канади, а в 1970 р. – кавалером Ордену Канади.

Необхідність вивчення прихованих медіаефектів дослідник сформулював, як відомо, у вигляді знаного висловлювання «Засіб передачі повідомлення сам є повідомленням» (The Medium is the Message), тобто тексти як певні послання у різних контекстах можуть сприйматися по-різному. З висоти ХХІ ст. ми можемо більш чітко усвідомити одну із провідних думок Маклюена: сучасні медіа втілюють найактивніше «розширення й продовження» наших фізичних органів.

Тут варто звернутися до думки самого Маклюена (1964). Ось, наприклад, його бачення нової ролі ТБ: з телевізором закінчилося блокове голосування у політиці, форма спеціалізації і фрагментації. Замість цього у нас є піктограма, інклюзивне зображення. Замість продукту – процес. А у періоди нового і швидкого зростання «електричного буму» відбувається розмиття обрисів. У створеному телеобразі ми маємо верховенство розмитих обрисів, котрі еволюціонують до нового зростання, або ж до нового «закриття», завершення, особливо у зв'язку із розвитком споживчої культури з її різкими візуальними значеннями, від яких досить різко відокремилися інші відчуття².

Стан дослідження проблематики. Торкнемося лише окремих аспектів у діяльності Маклюена, оскільки література, у якій ідеться про теоретичний внесок вченого у розуміння сучасних медіа практично неосяжна. Спочатку зупинюсь на наукових розвідках вітчизняних вчених. Аналізу ключового внеску вченого у сучасну теорію соціальних комунікацій присвятив статтю знаний дослідник сучасних медіатрансформацій Олександр Холод (2016). Він досить розлого розкрив описаний Маклюеном феномен телебачення як «електричного буму», котрий значно «розширив фізику тіла» споживачів інформації, формуючи людину у якості певного елемента соціальної комунікації. Автор зокрема зазначає: наслідуючи правила існування Аліси із «Задзеркалля» Льюїса Керола, сучасна людина змінила своє бачення світу завдяки ТБ, яке й виступило великим трансформатором свідомості соціуму³. Вітчизняна дослідниця Наталія Приходькіна (2017) дослідила впливи теоретичних поглядів та ідей Маклюена на більш широкому тлі концептуальних праць англосаксонської школи медіа-комунікацій⁴. Виміри розвитку сучасних медіапрактик в Україні розкриті у матеріалах Шостої міжнародної науково-методичної конференції з проблем медіаосвіти та медіаграмотності, де ідеться про освітні та управлінські моделі упровадження медіаосвіти⁵.

Проте сьогодні дослідники відходять від ейфорійної оцінки та некритичного сприйняття Маклюена як медіа-гуру 70-х. Так, до прикладу, Андреас Гюйссен (Huysse), фахівець з німецької та порівняльної літератури у Колумбійському університеті у спогадах із дуже промовистою назвою «Маркування часу в культурі амнезії» критично оцінює своєрідну «медіалогічну теологію» Маклюена, де Святий Дух замінено на електрику; Бог відіграє роль

² Media. McLuhan M. (1964), "Understanding Media. The extensions of man. McGraw-Hill", available at: <https://design.opendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (accessed: 07.03.2020).

³ Холод О.М. (2016), «Ідеї про «електричний бум» Маршалла Маклюена як концептуальне підґрунтя трансформації теорії соціальних комунікацій», режим доступу: https://www.academia.edu/25586407/%D0%86%D0%94%D0%95%D0%87_%D0%9F%D0%A (дата перегляду: 07.03.2020).

⁴ Приходькіна Н.О (2017), «Основні положення концепції Герберта Маршалла Маклюена в контексті виникнення феномена медіаосвіти», режим доступу: <https://irbis-nbuv.gov.ua> (дата перегляду: 07.03.2020).

⁵ Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». (2018), Центр Вільної Преси, Академія української преси, Київ, 244 с.

посередника, а уся планета об'єдналася під зверхністю Риму в якості глобального села⁶. З іншого боку, його підходи відзначені завищеною оцінкою педагогічних можливостей відео та схильністю до ігнорування критики. Разом із тим, саме Маклюен одним із перших в Інформаційну добу намагався зберегти/захистити Логос як слово навантажене смыслом⁷, що має залишатися не тільки визначальною характеристикою природного стану речей, але, насамперед, розрізненим знаком людяності.

Метою даної статті є аналіз впливу відомого канадського ученого Маршалла Маклюена на сучасні глобальні та канадські медійні практики, зосередившись на медіакритиці, з'ясуванню значення такого досвіду для України, яка удосконалює власну інформаційно-комунікаційну сферу, а також оцінити особливості медіаполітики Китаю, котрий постає в якості впливового глобального медіа-актора.

Виклад основного матеріалу. У добу новітніх комунікаційних практик, котрі сьогодні охопили фактично усю ойкумену, людина усе частіше сприймає власне тіло й мозок (через посередництво медіа) як інструмент зв'язку із енерго-інформаційним універсумом і з своїми alter ego, намагаючись спільними зусиллями сформувати підходи до «органічно й психологічно» єдиної людської цивілізації. У наш час частка медіа-експертів пише про впливи «новинних ЗМК». До речі, Маклюен свого часу зв'язував вироблення новин як своєрідного товару зі світом впливів і фікцій.

Сучасна активність індивідуума у віртуальному просторі «нових медіа» й блогосфері надають особистості (особливо юній) не тільки нові чуттєві відблиски «віртуальної» людини (про які писав Маклюен), а й небачену досі соціальну гнучкість й креативність на шляхах залучення до сучасних інтернет-спільнот та комунікаційних асоціацій. Однак тут слід уникати, наскільки можливо, негативних практик дисконунікації. Або ж як це сьогодні практикують, наприклад, у Китаї, чітко розділивши сферу користування Інтернету на «робочу», корисну для держави і «розважальну», яка піддається, у разі «відхилень» від цього тренду, контролю і спрямованій самоцензурі.

Отже, почну із впливів особисто М. Маклюена на медіа-сферу Канади. Помітним є вплив Інтернету на систему освіти та освітні практики. Зрозуміло, що Маклюен свого часу розпочинав із розвитку ТБ як системи односпрямованої комунікації.

Дійсно, з 60-х років ХХ ст. в Канаді на базі Торонтського університету став активно розвиватися науковий напрям, пов'язаний із вивченням впливу нових технологій на свідомість людини. Основними об'єктами дослідження були алфавіт, друк, усна культура. Особлива увага приділялась комунікаційним технологіям. Результати їх впливів під керівництвом професора Гарольда Інніса вивчалися групою дослідників до котрої належав і Маклюен.

Останній, на відміну від Інніса, який займався культурними кодами медіа, надавав перевагу дослідженням впливу комунікаційних технологій на людину. Деякі дослідники вважають, що саме він у 1959 р. розробив першу навчальну програму з медіаосвіти для учнів 11 класів шкіл міста Торонто. Учений передбачив дієвий ефект впливу на сучасне суспільство, зокрема на дитячу аудиторію, такого засобу комунікації як телебачення. Знаменита цитата М. Маклюена: «Medium is the message» (Медіум – це повідомлення) досить чітко висловлює думку вченого про те, що різні медіатексти є повідомленнями і можуть бути сприйняті по-різному.

Ще у 1953 р. Маклюен заснував журнал «Explorations» (Дослідження), на сторінках якого пояснювалася роль друку і медіаграмотності у формуванні громадської свідомості. Дослідник був переконаний у тому, що одним із завдань освіти має бути не тільки формування основних навичок сприйняття інформації, але також і розвиток думки та встановлення відмінностей між істинною і уявною інформацією. Людина має бути підготовлена до критичного сприйняття інформації, тренуючи при цьому і власну пам'ять. Як зауважив один із фундаторів сенсуалізму у філософії/ідеології Антуан де Трасі, котрий розглядав її насамперед як теорію свідомості

⁶ Chrystall A. (2011), "After the Global Village", School of Communication, Journalism and Marketing, available at: <https://cjms.fims.uwo.ca/issues/09-01/Chrystall.pdf> (accessed: 09.03.2020).

⁷ Corey A. (2012), "McLuhan, formal cause, and the future of technological mediation", Review of Communication, #10, available at: http://www.Academia.edu/3682025/McLuhan_Formal_Cause_and_the_Future_of_Technological_Mediation (accessed: 08.04.2020).

(ідеологію у власному розумінні слова), саме сприйнятливості і пам'ять людини мають передувати «енергійній дії розсудку».

У 50-і роки Маклюен розробив концепцію формування «візуальної грамотності», що мала забезпечити адекватне сприйняття й розуміння мови аудіовізуальних образів. У навчальному посібнику «Місто як класна кімната: Розуміння мови медіа», де Маклюен розкрив суть і природу медіа та його вплив на життя сучасного суспільства⁸.

Проте учений більше описує добу Радіо і Телебачення, хоча в останніх працях пише про можливість створення Мережевої системи. У порівнянні, скажімо, з пресою телекомунікації мозаїчні і утворюють більш високу ступінь свободи. ТБ ненаситно. З появою ж ефектів 3D людина занурюється у те, що відбувається, але при цьому не стає більш активним, а, зазвичай, залишається пасивним спостерігачем. Драматизм ситуації полягає у тому, що реальна ідентичність немов би відступає на другий і третій план. Людина (за власним бажанням чи під різними впливами) «копірається у Неті». Постає питання: чи «виходить» вона при цьому на нові обрії бачення та осмислення Дійсності.

На початку я вже відзначав сучасну критику «глобального села» Маклюена. Тут варто навести думку самого ученого щодо розуміння ним такого «села». У 1959 р. він писав одному із своїх кореспондентів, що в Електронну добу ми маємо справу із результатами миттєвих потоків інформації і саме це формує у нас «нове ставлення до космосу, нове ставлення до часу. Земна куля стає дуже маленькою селищною справою» (*very small village-like affair*). Подібне «стиснення» світу до розмірів села і створює «ненаситну сільську тягу до пліток, чуток і особистої злості»⁹. Сьогодні ж цю місію радіо у 60-і роки, пов'язану із певним «пліткуванням і фейкуванням», перебрали на себе Інтернет і Блогосфера. Причому на початку XXI ст. ситуація навіть змінилася: у наш час саме радіо усе ще залишається засобом значно більшої індивідуалізації людського спілкування.

Зауважу, що у 1967 р., коли популярність Маклюена досягла свого апогею, журналіст Г. Стерн випустив книгу «Маклюен: гаряче і холодне: навчальний посібник для розуміння і критичний симпозиум з відповідями Маклюена»¹⁰, в якому зібрав статті з наукових і популярних видань 1960 -х років про праці Маклюена, присвячені проблемам медіа. Однак заради об'єктивності скажу, що деякі критики відзначають наявність прогалин у методології Маклюена. Йому ставлять у провину відсутність певної методики, наукового апарату і структури в дослідженнях, ігнорування праць вчених, які отримали широке визнання в області теорії медіа, а також надлишкову метафоричність мови.

Звернемося, пам'ятаючи про впливи Маклюена, до досвіду канадської медіапедагогіки. Сьогодні це креативна програма Schoolnet, яка пов'язала 16 тисяч канадських шкіл та публічних бібліотек з мережею Інтернет. Schoolnet – колосальний освітній ресурс для канадських педагогів і учнів. До того ж у всіх канадських провінціях функціонують медіаосвітні організації. Особлива роль відводиться некомерційній організації «Мережа інформації про ЗМІ» (*Media Awareness Network, MNet*), котра активно сприяє підвищенню рівня медіаграмотності в канадських сім'ях і школах.

Починаючи, з 1999 року вивчення медіа культури є обов'язковим компонентом шкільної програми в усіх школах Канади з 1-го по 12-й клас. Канада є першою в світі державою з системою обов'язкового медіаосвіти школярів. Координує діяльність всіх регіональних асоціацій з медіаосвіти Канадська асоціація медіаосвітніх організацій SAMEO. Метою SAMEO, як вказано на одному із сайтів, є пропаганда, просування та розвиток медіаграмотності в Канаді. Медіаграмотна людина – це означає «усвідомлене та критичне розуміння природи, прийомів та впливу засобів масової інформації, а також здатність виробляти медіапродукти». Президентом SAMEO є Джон Дж. Пунгенте (*John Pungente*), виконавчий директор проекту езуїтської комунікації в Торонто Як відзначається у методичних матеріалах, розроблених у межах проекту:

⁸ McLuhan M. (1977), "City as Classroom: Understanding Language and Media", Irwin Publishing, Ontario, 184 p.

⁹ Chrystall A. (2011), *Op.cit.*

¹⁰ Stearn G. E. (1967), "McLuhan Hot & Cool: A primer for the understanding of and a critical symposium with a rebuttal by McLuhan Hardcover", The Dial Press, N.Y., 304 p.

«Бути медіаграмотним – це уважно спостерігати та критично осмислити будь-який медіатекст»¹¹.

Цікаво, що і нині діючий проект комунікації єзуїтів в англійській Канаді спрямований насамперед на те, щоби забезпечити людям Божим інструменти та ресурси для повноцінного життя у «нашому масовому світі». Ми пропонуємо сформувані усвідомлене та критичне розуміння природи, прийомів та впливу ЗМІ під час її розміщення на кожній платформі – радіо, друку, кіно, телебаченні та в Інтернеті. «Наша місія – це не форма захисту, а скоріше форма підготовки до життя»¹². Такий підхід дуже важливий у контексті еволюції мультикультуралізму у Канаді, особливо для тих нових канадських громадян, котрі прибувають до країни з Південно-Східної Азії. За даними перепису 2016 р. близько 2 млн. осіб назвали себе вихідцями із Півдня Азії, що становить одну чверть (25,1%) видимих меншин і 5,6% усього населення Канади¹³. Це переважно іммігранти з Філіппін, Китаю, Індії та Південної Кореї. Саме вони відчувають, за даними New Canadian Media, неабиякий вплив фейкових новин і маніпулятивних технологій з боку провідних канадських ЗМК.

Проте повернемося до «Проекту єзуїтської комунікації (jcp-1)». В його рамках було також розроблено онлайн університетський курс для викладачів медіаграмотності. Його назва «Розуміння медіаграмотності: всередині печери Платона» (Understanding Media Literacy: Inside Plato's Cave). Доступ до нього можна отримати на електронних ресурсах університету Атабаски (Athabasca University), розташованого у провінції Альберта, в Едмонтоні, що спеціалізується на дистанційному навчанні. Щоби детальніше проаналізувати у процесі формування медіаписьменності, звернемося зокрема до сайту mediasmarts.ca, де викладені основи Цифрової грамотності¹⁴.

Для того, щоби бути грамотними, спілкуючись у сучасному медіа-середовищі, молоді потрібно розвивати знання, цінності та цілий спектр навичок критичного мислення, спілкування та управління інформацією для цифрової епохи. Згаданий сайт застерігає канадців зокрема і про пастки у Мережі. Мережа означає, що всі цифрові медіа є, принаймні певною мірою, інтерактивними: ми ніколи не є просто пасивними глядачами, а завжди є частиною того, що відбувається. Оскільки в Інтернеті при спілкуванні користувачі стикаються з анонімними меседжами, при відсутності підказок, до прикладу, тону голосу чи міміки людей, з якими ми взаємодіємо. Тому один із вірних підходів – не потрапити у пастку емпатії. Дійсно, не можна, мабуть, не погодитися із думкою, що з появою ТБ, а згодом Інтернету, сама людина як глядач/користувач є своєрідним «екраном».

Звернемося тут і до результатів аналізу львівської дослідниці Христини Турецької (2011). Вона зазначає, що саме при віртуальному спілкуванні у користувачів зростає «емоційна готовність до емпатії». Цей чинник містить такі шкали: емоційний канал емпатії (0,75) та установки, що сприяють емпатії (0,81). Фактор емпатії, пише дослідниця, об'єднав здатність входити в емоційний резонанс із оточуючими, співпереживати й цікавитися іншим, встановлювати тісні міжособові зв'язки з різними візаві блогосфери¹⁵.

Наведу тут яскравий приклад пастки інтерпретації. Ідеться про необхідність подолання пастки Закону По (Poe's Law), про що зазначають Smartmedia. Що таке Закон По? Це принцип заснований на цитаті Натана По – інтернет-приказка, яка відображає ідею, що без чіткого зазначення про наміри автора медіа-контенту іноді буває дуже важко/неможливо відрізнити екстремізм від пародії на нього. Отже, настанова для Usenet така: «Уникайте сарказму та вибагливих зауважень», додавши, що коментарі, ймовірно, будуть неправильно інтерпретовані,

¹¹ Canadian association of media education organizations, available at: <https://jcp.proscenia.net/CAMEO/> (accessed: 09.03.2020).

¹² Ibid.

¹³ NCM Study Immigrant Media Habits, January 2020, available at: <https://newcanadianmedia.ca/wp-content/uploads/2020/03/NCM-Study-Immigrant-Media-Habits-Jan-2020.pdf> (accessed: 07.03.2020).

¹⁴ Digital Literacy Fundamentals, available at: <https://http://mediasmarts.ca/digital-media-literacy/general-information/digital-media-literacy-fundamentals/digital-literacy-fundamentals> (accessed: 09.03.2020).

¹⁵ Турецька Х.І. (2011), «Особистісна ідентичність схильних до Інтернет-залежності осіб», автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 22 с.

якщо не буде використаний емотикон, який би чітко вказував на те, що ви жартуєте. «Закон По» допоміг викристалізувати та популяризувати цей досвід спілкування в Інтернеті.

Згодом «Закон По» розвинувся не лише як принцип управління сарказмом в Інтернеті, а став метакоментарем до екстремістських поглядів. Справа у тому, що догматичні погляди можуть стати настільки екстремальними, незважаючи на їх прийняття, що навіть пародії на подібні погляди можуть бути сприйняті екстремістами як справжні / істинні. Тобто, без відповідного смайлика чи іншого кричущого прояву гумору неможливо створити пародію на фундаменталізм. Досить часто і тролінг сприймається як правда. В Україні ми поступово опановуємо такі нюанси у медіа-педагогіці: процес, як кажуть, пішов. Такий «Закон По» є запобіжником серйозного ставлення до насправді несерйозних, іноді гумористичних сайтів та інтернет-заяв.

За даними Комітету національної Інтернет-асоціації України з питань інтернет-реклами, з 2004 р. відсоток користувачів всесвітньої павутини в Україні зріс з 12% до 64%. Подібні проблеми спілкування і критичного осмислення медіа-простору кожного дня постають перед українською молоддю. З одного боку, виникають ризики, які несе в собі варіативна самопрезентація особистості. Молодь зокрема приваблює анонімність; афективне розслаблення; ненормативність поведінки; добровільність і вибірковість контактів.

Дуже серйозно також постала проблема геймерства в Україні. Групи геймерів часто навіть забувають про реальний світ, відчують себе завойовниками віртуальних світів, а насправді усього лише сайтів. Маємо справу із феноменом ігрової сайтизації свідомості. Як висловився один з героїв письменника Віктора Пелевіна: «Мені б хотілося грати в ігри, де б усі свіжі враження були стиснуті у мінімальному обсязі часу»¹⁶. Наслідком інтернет-залежності, інформаційного перевантаження є біотехногенне виснаження мозку як особлива форма перевтоми. Саме тому, відзначаючи позитивні сторони соціальних мереж, 41 % респондентів (за даними нещодавно проведеного соціопитування в Україні) вважають їх всесвітнім злом, наркотиком, «поганою» тенденцією. Досить часто такий залежний стан свідомості цілих суспільних груп може призвести до їх «маніпулятивного оброблення» і перетворення на маріонеток, керованих владними силами за допомогою «ниточок», засобів масової інформації¹⁷.

Значної актуальності набула тематика протидії агресивності у Мережі. Спеціальне дослідження у 2012 р. щодо корекції агресивної поведінки молоді в мережі Інтернет провела психолог з університету імені В. Даля Олена Блискун. Серед рекомендацій дослідниці зокрема розробка науково-методичного web-порталу/сайту, а також його інтеграція із зарубіжними психологічними інтернет-службами із профілактики та редукції кіберагресії¹⁸.

Підводячи певний підсумок, можна сказати, що у наші дні слід значно більше уваги приділяти особистісному спілкуванню, насамперед з молоддю, із наголосом на розвиток критичного мислення, сприяючи підвищенню критицизму і навіть певного скепсису відносно безконтрольного спілкування у Неті. Людина за свою довгу історію створила комунікативні протези – папір, ручку, книжку, зазвичай, витісняючи ними безпосередні запахи і звуки, фізичний дотик і спілкування з природою. Сьогодні вона користується ними, зменшуючи свою тілесну рухливість. До цього додалася іноді бездумна Кнопка Комп'ютера, якими керує / у яку «топить» наш палець. Він немовби біжить попереду нашого мозку. І з цим треба щось робити!

Віртуальна реальність, приваблюючи блиском екрану і гаджетів слабкодушких користувачів, сприяє «сайтизації свідомості» і формує «клікаючу людину», яка «забуває» і немов би випадає з Реального Світу. Дійсно, що робити із свідомістю, скажімо, геймерів, котрі повсякчас віддаляються від соціуму і, разом із тим, повертаючись у світ Реальності потрапляють у ще більш конфліктні ситуації, де панують «структурні нерівності, ідеологічні недоречності та негативні моральні наслідки ЗМІ як частки сучасної культури»¹⁹. При всій повазі до ідей і підходів Маршала Маклюєна, слід усе-таки значно посилити критицизм у Мережі. Саме це завдання на часі у середньостроковій перспективі у контексті формування сучасного національного медіа-простору.

¹⁶ Пелевін В. (2007), «Фокус-група», Ексмо, М., с. 158.

¹⁷ Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін. (2011), «Сугестивні технології маніпулятивного впливу», за заг. ред. Є.Д.Скулиша, 2 вид., ЗАТ «ВІПОЛ», Київ, с. 20.

¹⁸ Блискун О. О. (2012), «Корекція агресивної поведінки молоді в мережі Інтернет», режим доступу: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boovmi.pdf> (дата перегляду: 05.03.2020).

¹⁹ Holt K., Krogh T.von (2010), «The citizen as media critic in periods of media change», *Observatorio Journal*, vol.4, available at: <https://www.arifyildirim.com/ilt508/kristoffer.holt.pdf> (accessed: 07.03.2020).

І на останок дещо із досвіду і суспільних практик Китаю початку XXI століття. Сьогодні його вряд чи можливо обійти і це було б неправомірно з усіх точок зору. Адже конкуренція, зокрема і комунікаційна, між Заходом і Китаєм наростає. До речі, глобальний двобій китайської і англійської мов стає усе більш помітним.

Дослідники із Лабораторії Соціального комп'ютинга Луїс Ю, Сітарам Асур, Бернардо Хуберман (Louis Yu, Sitaram Asur, Bernardo A. Huberman), яка знаходиться в Пало-Алто, історичному центрі Кремнієвої долини, проаналізували базові тренди у китайських соціальних медіа. Вони поставили собі за мету порівняти китайські соціальні медіа національної мережі Sina Weibo з відповідними західними соціальними медіа, зокрема із Twitter'ом. Нагадаю, що блогерів у Китаї налічується близько 220 млн. осіб, а мікроблог Weibo наразі налічував (у 2010 р.) понад 50 мільйонів активних користувачів щоденно і у середньому 10 мільйонів зареєстрованих користувачів щомісячно. Причому, кількість користувачів Інтернету у Китаї у січні 2020 р. становила 854,5 млн. осіб, тобто, за 10 років вона виросла у двічі: з 420 мільйонів). Проте, уже у 2009 р. китайський уряд блокував Твіттер²⁰.

Британська «Гардіан» досить дотепно описала нерозуміння на Заході офіційної китайської практики у сфері сучасного Нету. Ось що відзначає з цього приводу публіцист Дж. Ноутон: «Якщо ви коли-небудь бажаєте подратувати західних політиків, то є надійний спосіб зробити це. Скажіть їм, що єдиний уряд у світі, який справді розуміє Інтернет, – це комуністичний режим Китаю. І якщо ви бажаєте нанести вбивчий удар, додайте твердження, що майже усе, що ми думаємо і знаємо про китайське управління мережею є напрочуд банальним і невірним, зокрема усе, що стосується, наприклад, чудодійного брандмауєра або ж параної щодо ключових слів, таких як «Фалуңгун» і «демократія»²¹.

Що ж вирізняє сучасну медіаполітику КНР? Стратегія Китаю із впровадженням ІТ в цілому відмінна від західного підходу. «Інтернет – це інструмент роботи, а не засіб задоволення та «вбивання» часу». Це гасло широко розповсюджене у країні і чітко вказує на ставлення влади КНР до нових ЗМК. Проте як раз у блогосфері домінує, на противагу «робочій» філософії, розважальний підхід. Як підкреслюють згадувані дослідники з Пало Алто, у Китаї домінує досить обмежений, простий контент у блогосфері.

У КНР користувачі зазвичай використовують мікроблоги у Sina Weibo для обміну жартами, зображеннями та відео і значний відсоток публікацій – це ретвіти. Розгорнуті коментарі майже відсутні. Ключові слова – фан-клуби, магазини моди, цікаві особистості (зірки моди і кіно). Наприклад, на першому місці Urban Fashion Magazine, який ретвітнули 1 млн. 194.999 разів, на 2-й позиції – гороскопи 1 млн. 545.955 тис. ретвітів і 3 місце за Fashion Brand VANCL – 849.404 разів. У підсумку каліфорнійські дослідники констатують, що на Sina Weibo фактично не присутні медіа-організації, інші медіа-актори. Дискусійні форуми та платформи для користувачів переважно слугують тому, щоби ділитися смішними картинками й жартами. Це являє собою серйозний контраст в їх використанні порівняно із медійними практиками на Заході, оскільки китайські користувачі більше схильні до поширення тривіального змісту у блогосфері, ніж користувачі Twitter²².

Варто нагадати також, що у КНР, якщо будь-який зовнішній вебсайт містить певну підозрілу для влади інформацію, він фільтрується, і доступ до нього з Китаю закривають. Це стосується не тільки антикомуністичних сайтів (а такими вважають більшість світових ресурсів, наприклад, інтернет-енциклопедію Wikipedia). Китайська влада застосовує репресивні заходи проти антиурядових акцій всередині власної мережі. До прикладу, пересилання «секретних або ж реакційних матеріалів» по IP-мережі вважається державним злочином. Покарання для тих, хто порушує правила користування інтернетом, варіюється від грошових штрафів до позбавлення права користування інтернетом і навіть ув'язненням. Отже, можливості для критичної рефлексії з боку громадян КНР у Мережі вкрай звужені.

²⁰ Digital 2020: China, available at: <https://datareportal.com/search?q=China> (accessed: 07.03.2020).

²¹ Naughton, John (2017), "The real secret of Chinese internet censorship? Distraction", available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jan/22/chinese-internet-censorship-uses-distraction> (accessed: 07.03.2020).

²² Louis Yu (2011), "What Trends in Chinese Social Media", SSRN Electronic Journal, July, available at: <https://www.researchgate.net/publication/51917512> (accessed: 07.03.2020).

Висновки. Як вважав Маклюен, саме ТБ (а Інтернет сьогодні і поготів), поступово знищує друковану культуру, пригнічуючи попередні культурні форми. Будучи найважливішим елементом глобальної інформаційної мережі, телебачення фактично перетворило світ у сповнене чуток, міфів, фантазмагорій глобальне село. Якщо використати тут цю метафору Маклюена, то можна сказати, що Китай як субрегіональний актор є своєрідним «електронним островом» у частині активності громадян у соціальних мережах з таким собі «розважально-робочим кляпом», який зводить до можливості чжень/людини бути самими собою і хоча б трохи покритикувати владу. Тут також постає питання «критичного мислення». Однак констатуємо, що поки для такого підходу у Китаї не має актуального соціального запиту, у всякому разі чітко артикульованого.

Ідеї і підходи Маклюена, а також медійна та інформаційна практика західного світу і Китаю мають неабияке значення і для України. По-перше, разом з медіаграмотністю слід формувати значно більш глибоку медіа-культуру. Щоби наш користувач не потрапляв, до прикладу, у пастку «Закону По» і знав, коли йому слід обов'язково поставити смайлик у кінці посту, щоби той хто читає зрозумів, що це жокє, а не якась зважена думка чи повідомлення.

По-друге, медіа-культура хоча б трохи має бути пов'язана із чеснотами і цінностями та її обов'язковою часткою має бути дотримання етичних норм спілкування у медіа-сфері. Ми, мабуть, усі, м'яко кажучи, втомилися від мату і образ у Неті. Тут у нагоді має стати сучасний канадський досвід медіа-освіти – від сайтів для малечі і до просвітницьких проєктів для людей молодого віку. Його слід системно моніторити, вивчати й адаптувати до соціальних реалій України.

І зрозуміло, в контексті розвитку ІТ існує дуже негативне явище, на подолання котрого слід спрямувати усі суспільні сили школи, педагогів, психологів, батьків, використовуючи ресурси ТБ та різних Net-платформ. Це продумана й психологічно обґрунтована протидія медіа-залежності, особливо молоді. Тут слід дуже чітко, мабуть, вже по-китайськи, розмежувати часово-просторовий континуум, щоби у молодій людині з'явилося відчуття даремно, безповоротно втраченого часу, у якому можна дещо самостійно зробити САМЕ у РЕАЛЬНОМУ СВІТІ, зрозуміло, не полишаючи назавжди Мережі. Адже ми приречені бути у XXI столітті “Netizens”. Як говорять німці: “Heute ist die beste Zeit” (Кращий день – сьогодні) і тому «Ні, людині тупо клікаючий!».

Список джерел

1. Блискун О. О. (2012), «Корекція агресивної поведінки молоді в мережі Інтернет», режим доступу: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boovmi.pdf> (дата перегляду: 05.03.2020).
2. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». (2018), Центр Вільної Преси, Академія української преси, Київ, 244 с.
3. Пелевин В. (2007), «Фокус-група», Ексмо, М., 320 с.
4. Приходькіна Н.О (2017), «Основні положення концепції Герберта Маршалла Маклюена в контексті виникнення феномена медіаосвіти», режим доступу: <https://irbis-nbuv.gov.ua> (дата перегляду: 07.03.2020).
5. Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін. (2011), «Сугестивні технології маніпулятивного впливу», за заг. ред. Є.Д.Скулиша, 2 вид., ЗАТ “ВПОЛ”, Київ, 248 с.
6. Турецька Х.І. (2011), «Особистісна ідентичність схильних до Інтернет-залежності осіб», автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 22 с.
7. Холод О.М. (2016), «Ідеї про «електричний бум» Маршалла Маклюена як концептуальне підґрунтя трансформації теорії соціальних комунікацій», режим доступу: https://www.academia.edu/25586407/%D0%86%D0%94%D0%95%D0%87_%D0%9F%D0%A (дата перегляду: 07.03.2020).
8. Canadian association of media education organizations, available at: <https://jcp.proscenia.net/CAMEO/>(accessed: 09.03.2020).
9. Chrystall A. (2011), “After the Global Village”, School of Communication, Journalism and Marketing, available at: <https://cjms.fims.uwo.ca/issues/09-01/Chrystall.pdf> (accessed: 09.03.2020).

10. Corey A. (2012), "McLuhan, formal cause, and the future of technological mediation", *Review of Communication*, #10, available at: https://www.Academia.edu/3682025/McLuhan_Formal_Cause_and_the_Future_of_Technological_Mediation (accessed: 08.04.2020).
11. Digital Literacy Fundamentals, available at: <https://http://mediasmarts.ca/digital-media-literacy/general-information/digital-media-literacy-fundamentals/digital-literacy-fundamentals> (accessed: 09.03.2020).
12. Digital 2020: China, available at: <https://dataportal.com/search?q=China> (accessed: 07.03.2020).
13. Holt K., Krogh T.von (2010), "The citizen as media critic in periods of media change", *Observatorio Journal*, vol.4, available at: <https://www.arifyildirim.com/ilt508/kristoffer.holt.pdf> (accessed: 07.03.2020).
14. Louis Yu (2011), "What Trends in Chinese Social Media", *SSRN Electronic Journal* July, available at: <https://www.researchgate.net/publication/51917512> (accessed: 07.03.2020).
15. McLuhan M. (1964), "Understanding Media. The extensions of man. McGraw-Hill", available at: <https://design.opendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (accessed: 07.03.2020).
16. McLuhan M. (1977), "City as Classroom: Understanding Language and Media", Irwin Publishing, Ontario, 184 p.
17. Naughton, John (2017), "The real secret of Chinese internet censorship? Distraction", available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jan/22/chinese-internet-censorship-uses-distraction> (accessed: 07.03.2020).
18. NCM Study Immigrant Media Habits, January 2020, available at: <https://newcanadianmedia.ca/wp-content/uploads/2020/03/NCM-Study-Immigrant-Media-Habits-Jan-2020.pdf> (accessed: 07.03.2020).
19. Stearn G. E. (1967), "McLuhan Hot & Cool: A primer for the understanding of and a critical symposium with a rebuttal by McLuhan Hardcover", The Dial Press, N.Y., 304 p.

References

1. Blyskun O. O. (2012), «Korektsiya ahresyvnoyi povedinky molodi v merezhi Internet», *rezhym dostupu: https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boovmi.pdf* (data perehlyadu: 05.03.2020).
2. Zbirnyk statey Shostoyi mizhnarodnoyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi «Praktychna mediahramotnist': mizhnarodnyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy». (2018), Tsentr Vil'noyi Presy, Akademiya ukrayins'koyi presy, Kyiv, 244 s.
3. Pelevyn V. (2007), «Fokus-hruppa», Ėksmo, M., 320 s.
4. Prykhod'kina N.O (2017), «Osnovni polozhennya kontseptsiyi Herberta Marshalla Maklyuena v konteksti vynyknennya fenomena mediaosvity», *rezhym dostupu: https://irbis-nbuv.gov.ua* (data perehlyadu: 07.03.2020).
5. Petryk V.M., Prysyzhnyuk M.M. ta in. (2011), «Suhestivni tekhnolohiyi manipulyatyvnoho vplyvu», za zah. red. YE.D.Skulysha, 2 vyd., ZAT "VIPOL", Kyiv, 248 s.
6. Turets'ka K.H.I. (2011), «Osobystisna identychnist' skhyl'nykh do Internet-zalezhnosti osib», *avto-ref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykholohichnykh nauk za spetsial'nisty 19.00.05 – sotsial'na psykholohiya; psykholohiya sotsial'noyi roboty*, Instytut sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi NAPN Ukrayiny, Kyiv, 22 s.
7. Kholod O.M. (2016), «Ideyi pro «elektrychnyy bum» Marshalla Maklyuena yak kontseptual'ne pidgruntya transformatsiyi teoriiy sotsial'nykh komunikatsiy», *rezhym dostupu: https://www.academia.edu/25586407/%D0%86%D0%94%D0%95%D0%87_%D0%9F%D0%A* (data perehlyadu: 07.03.2020).
8. Canadian association of media education organizations, available at: <https://jcp.proscenia.net/CAMEO/> (accessed: 09.03.2020).
9. Chrystall A. (2011), "After the Global Village", *School of Communication, Journalism and Marketing*, available at: <https://cjms.fims.uwo.ca/issues/09-01/Chrystall.pdf> (accessed: 09.03.2020).
10. Corey A. (2012), "McLuhan, formal cause, and the future of technological mediation", *Review of Communication*, #10, available at: https://www.Academia.edu/3682025/McLuhan_Formal_Cause_and_the_Future_of_Technological_Mediation (accessed: 08.04.2020).

11. Digital Literacy Fundamentals, available at: <https://mediasmarts.ca/digital-media-literacy/general-information/digital-media-literacy-fundamentals/digital-literacy-fundamentals> (accessed: 09.03.2020).
12. Digital 2020: China, available at: <https://dataportal.com/search?q=China> (accessed: 07.03.2020).
13. Holt K., Krogh T.von (2010), "The citizen as media critic in periods of media change", *Observatorio Journal*, vol.4, available at: <https://www.arifyildirim.com/ilt508/kristoffer.holt.pdf> (accessed: 07.03.2020).
14. Louis Yu (2011), "What Trends in Chinese Social Media", *SSRN Electronic Journal* July, available at: <https://www.researchgate.net/publication/51917512> (accessed: 07.03.2020).
15. McLuhan M. (1964), "Understanding Media. The extensions of man. McGraw-Hill", available at: <https://design.opendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (accessed: 07.03.2020).
16. McLuhan M. (1977), "City as Classroom: Understanding Language and Media", Irwin Publishing, Ontario, 184 p.
17. Naughton, John (2017), "The real secret of Chinese internet censorship? Distraction", available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jan/22/chinese-internet-censorship-uses-distraction> (accessed: 07.03.2020).
18. NCM Study Immigrant Media Habits, January 2020, available at: <https://newcanadianmedia.ca/wp-content/uploads/2020/03/NCM-Study-Immigrant-Media-Habits-Jan-2020.pdf> (accessed: 07.03.2020).
19. Stearn G. E. (1967), "McLuhan Hot & Cool: A primer for the understanding of and a critical symposium with a rebuttal by McLuhan Hardcover", The Dial Press, N.Y., 304 p.